

Nederlandse prentenboeken en hun diversiteit

Een onderzoek naar de diversiteit in de meest gelezen prentenboeken in Nederland in de
periode van 2010-2020

Joey de Vries

S4920767

Master Orthopedagogiek

Faculteit der Gedrags- en

Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Begeleiders: Florianne Rademaker,

Evelien Mulder & Anke de Boer

Tweede beoordelaar: Monika Smit

24 juni 2022

Aantal woorden: 7398

Samenvatting

Prentenboeken hebben een belangrijke invloed op de persoonlijke, sociale en intellectuele ontwikkeling van jonge kinderen. Boeken zijn een manier om kinderen kennis te laten maken met verschillende vormen van diversiteit. Zo kunnen kinderen leren over andere afkomsten, over handicaps en neurodiversiteit, maar ook over liefde en gezinssituaties. Boeken hebben tevens een functie om kinderen zichzelf te laten herkennen en te identificeren met personages. Helaas kunnen niet alle kinderen zich altijd herkennen in de gelezen boeken, terwijl dit wel van belang is. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de mate van diversiteit in Nederlandse kinderboeken niet hoog is.

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de hoeveelheid diversiteit en daarnaast in de wijze waarop diversiteit wordt weergegeven in de meest gelezen prentenboeken in Nederland. Hiervoor zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld: ‘In hoeveel procent van de meest gelezen prentenboeken van Nederland komt er een vorm van diversiteit voor?’ en ‘Hoe wordt diversiteit weergegeven in de meest gelezen prentenboeken van Nederland?’.

Er is een inventariserend onderzoek uitgevoerd dat gebruik maakt van een verklarend sequentieel design. Er zijn 334 prentenboeken onderzocht, waaruit voort is gekomen dat 110 (32.9%) boeken een vorm van diversiteit laten zien. De boeken met diversiteit zijn verder onderzocht aan de hand van een kwalitatieve inhoudsanalyse.

De resultaten laten zien dat de mate van diversiteit in de boeken niet zo laag is als verwacht wanneer er gekeken wordt naar eerdere onderzoeken. Wel kan er geconcludeerd worden dat deze diversiteit niet erg divers is. Er zijn voornamelijk personages te vinden die diversiteit in afkomst laten zien, maar dit blijft grotendeels beperkt tot alleen het weergeven van bruine personages. Daarnaast zijn er veel personages met een bril, een middel voor slechthoortheid. Van de vele mogelijke vormen van diversiteit, blijft de rest vrijwel afwezig. Er is een minimale representatie van diversiteit op vlakken als neurodiversiteit, gezinssituaties of LHBTI+. Tevens hebben personages die diversiteit laten zien vaak een rol die niet bijdraagt aan het verhaal of maar in een kleine mate.

Dit onderzoek biedt verschillende punten waarop de praktijk en de wetenschap meer aandacht kan geven aan diversiteit in prentenboeken om het positieve effect van deze boeken te vergroten, deze worden besproken in de discussie.

Kernwoorden: diversiteit, prentenboeken, personages, stereotyperingen

Abstract

Picture books have an important influence on the personal, social and intellectual development of young children. Books are a way to introduce children to different forms of diversity. In this way children can learn about other ethnic backgrounds, about disabilities and neurodiversity, but also about love and family situations. Books also have a purpose to help children recognize and identify themselves with characters. Unfortunately, not all children can always identify with the books they read, although this is important. Various studies have shown that the degree of diversity in Dutch children's books is not high.

The aim of this research is to gain more insight into the amount of diversity and also into the way in which diversity is represented in the most widely read picture books in the Netherlands. The following research questions have been formulated for this purpose: 'In what percentage of the most widely read picture books in the Netherlands does some form of diversity occur?' and 'How is diversity reflected in the most widely read picture books in the Netherlands?'.

An inventory study was performed using an explanatory sequential design. 334 picture books were examined, from which it emerged that 110 (32.9%) books show some form of diversity. The books with diversity were further examined by means of a qualitative content analysis.

The results show that the degree of diversity in the books is not as low as expected when looking at previous studies. However, it can be concluded that this diversity is not very diverse. There are mainly characters that show diversity in ethnic background, but this is largely limited to only displaying brown characters. In addition, there are many characters with glasses, a means for visual impairment. Of the many possible forms of diversity, the rest is virtually absent. There is a minimal representation of diversity in areas such as neurodiversity, family situations or LGBTI+. Also, characters that show diversity often have a role that does not contribute to the story or only to a small extent.

This research offers several points where practice and science can pay more attention to diversity in picture books to increase the positive effect of these books, these are discussed in the discussion.

Keywords: diversity, picture books, characters, stereotypes

Inleiding en theoretische verkenning

De start van het leesleven begint vaak bij prentenboeken. Deze worden voorgelezen door ouders, verzorgers en op de kinderopvang en scholen. Ouders en verzorgers horen vaak dat ze niet vroeg genoeg kunnen beginnen met voorlezen (Mol & Bus, 2011). Er zijn overal leesbevorderingsprogramma's te vinden die er onder meer van uit gaan dat het stimuleren van lezen leidt tot meer leesplezier en betere taal- en leesvaardigheid (Mol & Bus, 2011). Boeken kunnen het kind daarnaast ook helpen relaties aan te gaan met familie en een positieve impact hebben op persoonlijk, sociaal en intellectueel vlak (Ostrosky et al., 2015). Op persoonlijk vlak kan het kinderen helpen hun voorstellingsvermogen uit te breiden, te leren reflecteren op ervaringen en andermans perspectief overwegen; op sociaal vlak kan het bijdragen aan het ontdekken van menselijke relaties en culturele verschillen en ten slotte kunnen boeken op intellectueel vlak helpen vroegtijdige literaire en vocabulaire vaardigheden te ontwikkelen (Ostrosky et al., 2015).

Het is voor kinderen van belang zichzelf terug te zien in de kinderboeken die ze lezen (Koss, 2015). Afbeeldingen in prentenboeken kunnen kinderen een gevoel geven van verbondenheid en vormen mogelijk het beeld dat kinderen over zichzelf hebben (Gilmore & Howard, 2016; Koss, 2015). Dit is te linken aan de Social Identity Theory (Hogg et al., 1995). *Social Identity Theory* houdt in dat een sociale categorie waar iemand toe behoort en waarmee iemand zich verbonden voelt, een betekenis geeft aan iemands identiteit (Hogg et al., 1995). Wanneer kinderen personages tegenkomen waarmee ze een connectie kunnen maken, kan dit een positieve invloed hebben op het zelfbeeld van een kind (Hefflin & Barksdale-Ladd, 2001). Prentenboeken kunnen kinderen bijvoorbeeld een beeld geven van mogelijke carrière opties en hun idee over hun eigen toekomstbeeld daardoor vormen (Koss, 2015). Daarentegen kan het mogelijk een nadelig effect hebben voor het zelfbeeld van een kind wanneer er geen personages zijn om een connectie mee te maken; ze kunnen het gevoel krijgen dat hun vorm van leven en hun verhaal niet belangrijk is (Koss, 2015). Het is van belang dat kinderen personages zien waarin ze zich kunnen herkennen, maar wat potentieel nog meer van belang is, is wanneer kinderen zichzelf niet kunnen herkennen; hierdoor ontstaat mogelijk een gevoel van marginalisatie bij deze kinderen (Koss, 2015). Om een realistisch beeld te creëren waarin alle kinderen zichzelf en hun leeftijdsgenoten herkennen, pleit *Every Story Matters* (ESM) voor meer inclusieve boeken (Every Story Matters, 2020). Dit initiatief komt vanuit de Europese Unie. ESM vindt dat de diversiteit die terug te vinden is in de Europese populatie, niet te zien is in literatuur en de boekenwereld. ESM vindt het onder meer belangrijk dat lezers zichzelf kunnen identificeren met de personages in de boeken, onafhankelijk van hun

socio-economische of culturele achtergrond, gender, seksuele voorkeur of mentale en fysieke mogelijkheden (Every Story Matters, 2020).

Naast representatie en herkenning, laten prentenboeken kinderen kennis maken met personages met diverse kenmerken. Prentenboeken kunnen bijdragen aan de acceptatie van anderen, het creëren van bewustzijn van individuele verschillen en overeenkomsten en informatie geven dat onwetendheid, misvattingen en stereotyperingen tegengaat (Gilmore & Howard, 2016). Prentenboeken hebben de mogelijkheid om troost en steun te bieden, reflecteren aan te moedigen, empathie te promoten en een waardering van diversiteit te creëren (Gilmore & Howard, 2016).

Prentenboeken inzetten om kinderen kennis te laten maken met anderen, is een vorm van *extended contact*, afgeleid van de *contact theory* (Allport, 1954). Contact theory is een bekend concept in de psychologie (Crisp & Turner, 2009). Het idee van contact theory is dat onder de juiste omstandigheden, contact tussen twee tegenovergestelde groepen ervoor kan zorgen dat de vijandigheid verminderd en kan leiden tot positievere attitudes (Crisp & Turner, 2009). Hierop voortbordurend houdt de extended contact theory in dat mensen de positieve gevolgen van contact theory kunnen ervaren, zonder daadwerkelijk in contact te komen met de tegenovergestelde groep (Crisp & Turner, 2009). Extended contact kan vooral nuttig zijn in situaties waarin er minder kans is op direct contact, aangezien het niet afhankelijk is van iemands persoonlijke ervaringen (Crisp & Turner, 2009).

Het inzetten van extended contact door middel van kinderboeken is reeds onderzocht door Cameron en collega's (2006; 2006). Beide onderzoeken, het ene gericht op verhalen over personages met een handicap¹ en het andere gericht op verhalen over personages met een vlucht- of migratieachtergrond, hebben een positieve conclusie (Cameron & Rutland, 2006; Cameron et al., 2006). De kinderen die verhalen lezen waarin een vriendschap tussen een kind met een handicap en een kind zonder een handicap voorkomt, hebben een positiever beeld over kinderen met een handicap (Cameron & Rutland, 2006). In het onderzoek over personages met een vlucht- of migratieachtergrond concludeerden Cameron en collega's (2006) dat deze vorm van contact resulteerde in een vermindering van vooroordelen bij jonge kinderen over de groep waar ze over lazen in de verhalen. Het is een laagdrempelige en eenvoudige manier, zonder dat er sprake is van negatieve gevoelens of bezorgdheid die kunnen voortvloeien uit direct contact (Cameron et al., 2006). Prentenboeken inzetten is een

¹ In dit onderzoek wordt de term handicap gebruikt in plaats van beperking. Door de American Psychological Association (2020) wordt de term 'disability' gebruikt en handicap is in dit onderzoek gekozen als de meest accurate vertaling.

manier waarop extended contact theory ingezet kan worden en waarmee kinderen kennis kunnen maken met en vooroordelen weggenomen kunnen worden over groepen waar deze kinderen normaliter weinig tot geen contact mee krijgen.

Het is niet alleen van belang dat er personages van allerlei verschillende groepen in prentenboeken voorkomen, de manier waarop deze personages worden omschreven (Soto-Boykin et al., 2021) of welke rol ze hebben in het verhaal kan mogelijk ook effect hebben op de lezer. Kinderboeken zijn eerder bekritiseerd voor het inaccuraat weergeven van gender, lichaamsgrootte, mensen met verschillende culturele achtergronden en mensen met een handicap (Price et al., 2015). Een voorbeeld hiervan is het foutief afbeelden van personages met een handicap, door bijvoorbeeld op miraculeuze wijze te herstellen van hun handicap terwijl die in de realiteit permanent zou zijn (Price et al., 2015). Er bestaan verschillende manieren om een groep te omschrijven in de literatuur. Een van de manieren waarop een groep omschreven kan worden is strength-based of deficit-based. *Strength-based* wil zeggen dat een groep op een op kracht gebaseerde manier omschreven wordt, terwijl *deficit-based* meer gericht is op de tekorten van een groep. Wanneer deficit-based taal gebruikt wordt om een groep te omschrijven, kan dit langdurige negatieve consequenties hebben voor een groep (Soto-Boykin et al., 2021). Een strength-based aanpak in jeugdliteratuur kan daarentegen positief effect hebben op een groep (Hayden & Prince, 2020). Strength-based taalgebruik en visies worden volgens Hayden en Prince (2020) weinig gebruikt in prentenboeken om kinderen met een handicap te omschrijven. Deze kinderen zien zichzelf niet gerepresenteerd in de prentenboeken die ze voorgelezen krijgen en mogelijk geven deze prentenboeken een beperkt beeld met stereotypingen en mythes over mensen met een handicap (Hayden & Prince, 2020). Een voorbeeld van een beperkt beeld is dat de personages in een prentenboek met een handicap vaak werden weergegeven met beperkte persoonlijke kenmerken en zonder diepgang (Price et al., 2015). In het onderzoek van Van den Bossche en Klomberg (2020) komt het gebruik van een deficit-based visie ook naar voren. Wanneer er een personage van kleur was, ging dat vaak samen met stereotypingen over deze groep; dit kan gaan om een moslimeisje dat beperkt is in haar vrijheid of de associatie met criminaliteit en het sociaaleconomische milieu van een personage (Van den Bossche & Klomberg, 2020). In het geval van de representatie van personages met diversiteit op het vlak van LHBTI+ is volgens Epstein (2012) ook verbetering nodig. Uit het onderzoek blijkt dat veel van de onderzochte prentenboeken erop gericht zijn om kinderen gerust te stellen over het feit dat ze ouders hebben die homoseksueel zijn en dat homoseksualiteit normaal is (Epstein, 2012). Daarnaast zijn er bij deze groep personages vaak stereotypingen te vinden. Zo benoemd Epstein

(2012) voorbeelden over homoseksuele mannen die erg modieus en grappig worden weergegeven en lesbiennes die juist mannelijk, serieus en in sommige gevallen zelfs boos worden afgebeeld.

De rol van het personage kan eveneens van invloed zijn op de mate waarin prentenboeken een positief effect kunnen sorteren. Uit onderzoek is gebleken dat bijvoorbeeld kinderen met verstandelijke beperking vaker in een ondersteunende rol voorkomen dan als hoofdpersonage (Price et al., 2015). Dergelijke personages leveren vaak geen actieve bijdrage aan het oplossen van het probleem in het verhaal en hebben alleen een observerende rol waarbij ze weinig contact maken met de personages zonder handicap (Price et al., 2015; Price et al., 2016). In sommige gevallen is de handicap een belangrijk onderdeel van het verhaal, waarin het vaak gaat over het diagnosticeren, het omschrijven en het benoemen van de beperkingen van de handicap en minder over het inzicht geven in het leven van een personage met handicap en het belichten van de krachten van een personage (Price et al., 2016). Door deze weergave van een personage met een handicap kunnen lezers mogelijk denken dat mensen met een handicap niet in staat zijn om volledig mee te doen aan de maatschappij (Price et al., 2016). Niet alleen personages met een handicap hebben minder vaak de hoofdrol in een verhaal, dit gebeurt tevens met personages van kleur (De Bruijn et al., 2021). Personages met kleur hebben bijvoorbeeld minder vaak een naam, zelfs als ze hoofdpersonages zijn, dan personages die wit zijn (De Bruijn et al., 2021). Wel concludeerden de Bruijn en collega's dat personages van kleur vaker voor kwamen dan personages die wit zijn, maar dit geldt alleen voor achtergrondrollen in het verhaal; deze personages hadden geen belangrijke rol in het boek.

De representatie van bepaalde groepen en de diversiteit in Nederlandse kinderboeken is reeds onderzocht. Uit onderzoeken betreffende diversiteit in huidskleur is gebleken dat in de onderzochte Nederlandse kinderboeken, personages van kleur ondervertegenwoordigd zijn (de Bruijn et al., 2021; Van den Bossche & Klomberg, 2020). Daarnaast is het zo volgens Van den Bossche en Klomberg (2020) dat de personages van kleur doorgaans te maken hebben met stereotypen en clichés. Het is zaak is dat er meer verhalen komen waarin de stereotypen doorbroken worden en dat de achtergrond van personages van kleur geen reden is voor weerstand of conflict, maar dat dit personage juist op een vanzelfsprekende en onproblematische manier deel uitmaakt van het verhaal (Van den Bossche & Klomberg, 2020).

De bovengenoemde onderzoeken geven een beeld van de status quo van de diversiteit en representatie van bepaalde groepen in Nederlandse kinderboeken. De onderzoeken hebben

een conclusie waaruit blijkt dat er volgens hen nog niet genoeg diversiteit en representativiteit is in de boeken. In Nederland is er tot op heden enkel naar kleur gekeken in kinderboeken en op andere terreinen enkel naar jeugdboeken. Er zijn geen onderzoeken die een meer globaal beeld laten zien van de diversiteit, bijvoorbeeld op het gebied van gender of intersectionaliteit in Nederlandse kinderboeken. Het huidige onderzoek zal dan ook gericht zijn op de diversiteit in de breedste zin van het woord in de meest gelezen prentenboeken van Nederland.

Het is van belang om een beeld te krijgen van de stand van zaken van de diversiteit in Nederlandse prentenboeken, zodat er waar nodig verbetering plaats kan vinden. *Every Story Matters* (2020) heeft al de missie om lezers zich te laten identificeren met de personages in boeken onafhankelijk van achtergrond, voorkeur of mogelijkheden. Dit is van belang, zodat prentenboeken een positief effect bij alle groepen van de samenleving kunnen sorteren. Een effect dat invloed heeft op zelfbeeld, marginalisatie (Koss, 2015) en de acceptatie van zichzelf en anderen (Gilmore & Howard, 2016).

Het doel van het onderzoek is dan ook om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop diversiteit wordt weergegeven in de meest gelezen prentenboeken. De onderzoeksvragen zijn *'In hoeveel procent van de meest gelezen prentenboeken van Nederland komt er een vorm van diversiteit voor?'* en *'Hoe wordt diversiteit weergegeven in de meest gelezen prentenboeken van Nederland?'*.

Methode

Design

Dit onderzoek omschrijft zichzelf als een inventariserend onderzoek waarbij er gebruik wordt gemaakt van een verklarend sequentieel design (Subedi, 2016). Dit houdt in dat er eerst kwantitatief onderzoek plaatsvindt en daaropvolgend kwalitatief onderzoek.

In het huidige onderzoek is betekenis gegeven aan de inhoud van de meest gelezen prentenboeken aan de hand van de tekst en afbeeldingen. Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen zijn de meest gelezen prentenboeken van de afgelopen tien jaar onderzocht. Ten eerste is door middel van een screening bepaald in hoeveel van de meest gelezen boeken er sprake is van diversiteit. Ten tweede is er een kwalitatieve inhoudsanalyse toegepast op de prentenboeken waarin een vorm van diversiteit aanwezig is. Een kwalitatieve inhoudsanalyse is passend bij data waarbij het nodig is om als onderzoeker de betekenis te interpreteren (Schreier, 2012). Data krijgt een betekenis door wat de onderzoeker voor associaties krijgt door het lezen van woorden of het bekijken van de afbeeldingen (Schreier, 2012).

Zoekstrategie en selectieprocedure

Om een overzicht te verkrijgen van de meest gelezen prentenboeken is via stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB) een overzicht verkregen van de meest verkochte kinderboeken van Nederland in de periode van 2010-2020. Voor ieder jaar is een lijst met 500 kinderboeken verkregen. De verkregen lijst van kinderboeken is stapsgewijs gefilterd aan de hand van NUR-codes (Nederlandstalige Uniforme Rubrieksindeling-codes) zodat alleen de prentenboeken over bleven. De verkregen lijst van kinderboeken bestond oorspronkelijk uit 4999 boeken. Na het verwijderen van dubbele titels, die bijvoorbeeld in de lijst stonden omdat het een heruitgave was, zijn er 3073 boeken overgebleven. Uit deze boeken zijn 753 prentenboeken gehaald. Naast het wel of niet voorkomen van diversiteit, zijn er meerdere inclusie- en exclusiecriteria:

1. Het betreft een prentenboek (een boek waarin tekst en illustraties elkaar aanvullen en samen een verhaal vertellen (Prentenboek.nl, z.d.))
2. Het prentenboek bevat ≤ 40 bladzijden
3. Het boek is nog verkrijgbaar via de boekwinkel en/of via de collectie van de Forum Bibliotheek (provincie Groningen)
4. Er moet een plot in het prentenboek zitten, boeken waarin alleen liedjes worden beschreven met illustraties of bijvoorbeeld alleen het alfabet weergeven, worden niet meegenomen. Flapjesboeken waarin het voornamelijk gaat om het openen van de

flapjes, zonder dat er een vorm van een verhaal in voor komt, worden niet meegenomen

5. Voor de tweede vraagstelling: er moet een vorm van diversiteit in terug te vinden zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een personage of figurant
6. Het boek mag niet gebaseerd zijn op een film of televisieserie
7. Het boek moet in het Nederlands geschreven of vertaald zijn

Na het toepassen van alle punten van criteria, zijn er 334 boeken overgebleven. Het proces van deze selectie is weergegeven in een stroomdiagram in Figuur 1.

De boeken zijn allemaal gescreend en er is besloten of er wel of niet sprake was van diversiteit in het boek. Uiteindelijk zijn er 110 boeken overgebleven waarin diversiteit werd weergegeven. Deze zijn geanalyseerd in het kader van de tweede onderzoeksvraag. Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid met betrekking tot diversiteit te bepalen zijn 10% van de boeken ($k = 35$) door twee afzonderlijke personen gescreend. Er is sprake van een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (Cohen's kappa is .93).

Analyse

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen, is er eerst gekeken naar de boeken en hun inhoud. Alle gevonden boeken zijn onderzocht en wanneer er een vorm van diversiteit te zien was, genoteerd. Diversiteit is, zoals in de inleiding beschreven, meegenomen in de breedste zin van het woord.

Voor de eerste onderzoeksvraag is er gerapporteerd in hoeveel procent van de boeken er sprake is van diversiteit. Dit is overkoepelend gedaan, maar ook per geobserveerde vorm van diversiteit. Deze geobserveerde vormen zijn gebundeld per tegengekomen gemarginaliseerde groep. Daardoor was er de mogelijkheid om te berekenen in hoeveel procent van het totaal aantal prentenboeken diversiteit te vinden is, maar ook was er de mogelijkheid om te kijken naar de hoeveelheid diversiteit over een specifieke gemarginaliseerde groep. Tevens is er een tabel gemaakt waarin alle boeken waarin diversiteit voorkwam genoteerd staan, samen met welke vorm van diversiteit in welk boek voor is gekomen.

Voor de tweede onderzoeksvraag is de inhoud van deze 107 boeken nader geanalyseerd middels een kwalitatieve inhoudsanalyse. Er is gebruik gemaakt van het programma ATLAS.ti. Hierbij is zowel gekeken naar de afbeeldingen als de geschreven tekst. Alle afbeeldingen of tekst die mogelijk iets te maken hadden met diversiteit, zijn geannoteerd. Daarna is er semi-open gecodeerd. De eerder geobserveerde gemarginaliseerde groepen

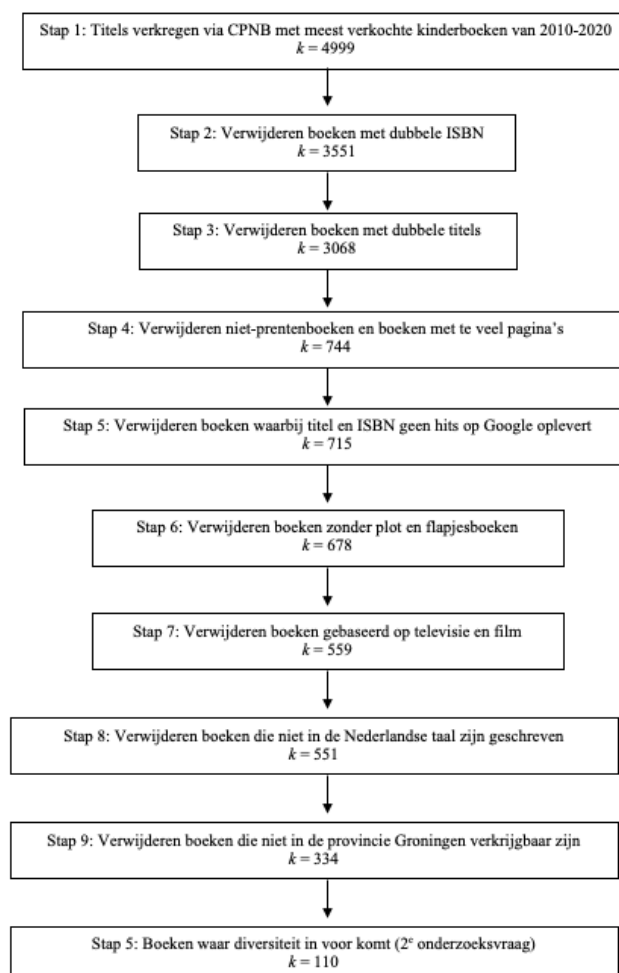
waren al geannoteerd, maar er is gecodeerd wat er zichtbaar was in de annotaties. Dit kan een bijvoorbeeld de code ‘bril’ geweest zijn, maar ook de code ‘bruin’. Omdat de geobserveerde gemarginaliseerde groepen eerder naar voren zijn gekomen, bevonden de nieuwe codes zich al in een vooropgesteld thema.

Daarna is er per annotatie gekeken naar welke rol het speelde in het verhaal en uiteindelijk naar zaken om het gecodeerde stuk heen, namelijk stereotyperingen en tekst. Hiervoor was het van belang om naar de context te kijken en niet alleen naar de weergave van diversiteit zelf. Er is aangegeven wanneer er sprake was van een stereotypering en deze zijn verder uitgewerkt in een tabel. Er is gekozen voor deze vorm van coderen omdat het deels de vrijheid biedt van open coderen, maar ook de nadruk legt op mogelijke thema’s en patronen in een data set (Flick, 2018).

Er is gekeken naar de rol, de stereotyperingen en de tekst rondom een personage, omdat uit het theoretisch kader is gebleken dat deze onderwerpen informatie bieden over de weergave van diversiteit. De vooraf bekende onderwerpen waarnaar gekeken is tijdens het analyseren, komt voort uit een deductieve benadering (Saunders et al., 2004).

Figuur 1

Stroomdiagram proces boekselectie

Resultaten

Prentenboeken en hun inhoud

Na analyse is gebleken dat er in 110 (32.9%) prentenboeken een vorm van diversiteit voorkomt. In Bijlage B is een overzicht van deze boeken te vinden. De boeken zijn geschreven zijn door Nederlandse auteurs ($k = 92$), maar kunnen ook vertaald zijn uit een andere taal ($k = 18$). De jaartallen waarin de onderzochte boeken voor het eerst zijn uitgegeven zijn uiteenlopend en zitten tussen de 1959 en 2020. De meeste boeken zijn uitgegeven tussen 2010 en 2020 ($k = 78$).

In de prentenboeken is diversiteit gevonden met betrekking tot afkomst ($k = 74$), handicap ($k = 70$), neurodiversiteit² ($k = 2$) LHBTI+³ ($k = 2$) en gezinssamenstelling ($k = 2$, 0.6%). Naast deze verschillende vormen van diversiteit, zijn er ook boeken die intersectionaliteit laten zien ($k = 7$). Dit houdt in dat er in de boeken een personage voorkomt die twee of meerdere vormen van diversiteit laat zien. Hierbij kan er gedacht worden aan een personage van kleur die tevens homoseksueel is. Er zijn tevens boeken die meerdere vormen van diversiteit hebben, maar niet in één personage ($k = 31$).

Diversiteit

Afkomst

Diversiteit in afkomst ($k = 74$) werd voornamelijk zichtbaar gemaakt door het gebruik van een personage van kleur of met andere uiterlijke kenmerken als een hoofddoek, andere hoofddeksels of een afrokapsel. De personages van kleur waren zwart ($k = 5$), bruin ($k = 70$) en geel ($k = 4$). Naast huidskleur, is afkomst ook weergegeven door middel van een naam ($k = 15$) of kleding ($k = 9$). In Figuur 2 is een voorbeeld gegeven van het gebruik van een naam om afkomst aan te geven. In minder dan de helft van de onderzochte boeken, had het personage een functie of rol in het verhaal die bijdroeg aan het plot. Dit betrof in 29 boeken een hoofdrol en in 26 boeken een bijrol. In 46 boeken waren de personages van kleur een figurant in het verhaal, zonder bijdrage aan het plot.

De boekenreeks over Lisa en Jimmy van Vivian den Hollander ($k = 20$) heeft een hoofdpersoon van kleur, naast een witte hoofdpersoon. Het opvallende is, is dat de boeken over Lisa en Jimmy zich vooral afspelen in het huis van Lisa of op school. In twee boeken uit de boekenreeks zijn ze bij Jimmy thuis en in nog vijf andere boeken komt zijn familie voor. In

² Neurodiversiteit is een term die gebruikt wordt om verschillende manieren van denken, leren en doen aan te geven. Hier vallen bijvoorbeeld ADHD, ADD of dyslexie onder.

³ LHBTI+ is een verzamelterm voor alle mogelijke manieren waarop mensen hun gender of seksualiteit kunnen benoemen.

totaal komt in 30% van de boeken Jimmy's familie of huis voor. Als dit vergeleken wordt met de familie en het huis van Lisa, komt die in 100% van de boeken voor.

Figuur 2

Voorbeeld gebruik naam ter aanduiding van afkomst

Habib mag het eerst een kaart trekken.
Verbaasd bekijkt hij het plaatje. 'Hè?
Moeten onze benen aan elkaar vast?'
Mariekes moeder knikt. 'Dat heet de
tweelingrace. Kom mee, ik zal jullie laten
zien hoe dat gaat.'

Noot. Deze afbeelding komt uit het boek 'Kampioen op krukken' (2013) van Vivian den Hollander.

In het grootste deel van de boeken ($k = 73$) lijken er geen overduidelijke stereotyperingen voor te komen. In 'Vriendjes van overal' van Vivian den Hollander staat beschreven dat een kind in Afrika niet veel spullen heeft en dit wordt ook uitgesproken, "*Wij gaan andere kindjes ver weg een cadeautje geven. Zij hebben soms niet eens speelgoed. Wisten jullie dat?*".

Ook wordt er vrijwel niet gesproken over de afkomst van personages in de onderzochte boeken. In het boek 'Tweeling!' van Mylo Freeman is het 'anders zijn' iets waarvan gebruik wordt gemaakt in het plot van het boek. Er wordt gehint op de onmogelijkheid dat een jongetje dat wit is en een jongetje van kleur geen tweeling kunnen zijn, maar dit wordt kort daarna weerlegt in het verhaal en zo blijven de twee jongetjes toch een tweeling. Een ander boek waarin afkomst wordt besproken is 'Nijntje en Nina' van Dick Bruna. Hierin zijn er twee momenten waarop Nijntje expliciet de kleur van Nina benoemt, "*Ik vind jouw kleur zo mooi, zei Nijn, jij bent zo prachtig bruin*" en "*Weet je dat ik ook liever een bruine buik en niet zo'n witte had*". Behalve in 'Tweeling!', 'Vriendjes van overal' en 'Nijntje

en Nina' is afkomst geen onderdeel van het plot. De overige boeken gaan bijvoorbeeld over avonturen waarin de hoofdpersoon zichzelf in de problemen brengt, raadsels die opgelost moeten worden of kwesties als een eerste schooldag of wat iemand later wil worden.

Een onderdeel van de boeken over afkomst, zijn de boeken met sinterklaasverhalen ($k = 8$). Hiervan zijn er vier waarbij 'Zwarte Piet' wordt afgebeeld als de typische Piet met rode lippen, oorbellen en een bruine of zwarte kleur. Dit zijn geen personages die duidelijk diversiteit in afkomst laten zien, maar wel personages met een bruine of zwarte kleur. Er zijn ook sinterklaasboeken die Pieten op een minder traditionele manier laten zien, zoals het boek 'Aadje Piraatje en de stoomboot van Sinterklaas' van Marjet Huiberts. Hierin zijn de Pieten afgebeeld als vogels, maar met een pietenmuts op.

Het is lastig te zeggen of de personages die diversiteit met betrekking tot afkomst op een strength-based of deficit-based wijze afgebeeld zijn. Er zijn weinig voorbeelden waarin de afkomst van een personage een rol speelt. In het boek 'Vriendjes van overal' zou er wel sprake kunnen zijn van een deficit-based wijze van afbeelden, aangezien er een duidelijke stereotypering naar voren komt over kinderen in Afrika. Het weergeven van een bruin personage dat arm is en daarom weinig speelgoed heeft, kan gezien worden als negatief. Als er dan gekeken wordt naar het boek 'Nijntje en Nina' wordt er op een positieve manier aandacht besteed aan de kleur van Nina, wat meer een strength-based wijze laat zien.

Handicap

In 70 boeken komt er diversiteit met betrekking tot handicaps voor. De meest voorkomende vorm van een handicap die de boeken afbeelden is slechthoortheid aangegeven met een bril ($k = 69$). Naast een bril, werd een handicap aangegeven door middel van een rollator ($k = 2$), een amputatie ($k = 2$), een rolstoel ($k = 1$), een scootmobiel ($k = 1$), een oogpleister ($k = 1$) en een spraakstoornis ($k = 1$).

De personages met een handicap zijn het meeste terug te vinden als bijrol ($k = 44$). Dit betekent dat ze wel een aandeel in het verhaal hadden, maar niet de hoofdrol hadden. In negen van de boeken had een personage met een handicap wel een hoofdrol. Als figurant kwamen personages met een handicap in 35 boeken voor.

In de boeken met personages met een handicap, is er in 53 boeken sprake van een stereotypering. Dit is vaak samen te vinden met slechthoortheid ($k = 70$). Deze stereotypering is vaak in de vorm van een personage met een hogere leeftijd of een hogere intelligentie. Dit is te zien aan onder andere grijs haar, een vlinderdas of het personage leest veel boeken. Naast

uiterlijk hebben personages met een bril vaker bepaalde beroepen, namelijk onderwijzers ($k = 19$).

In vijf prentenboeken wordt expliciet benoemd dat een personage een handicap heeft. In ‘Over een kleine mol die wil weten wie op zijn kop gepoept heeft’ van Werner Holzwarth gaat het over een bijziende mol die een bril draagt maar iets niet kan zien en dit wordt letterlijk zo omschreven in de tekst, “*Maar omdat hij bijziend was, kon hij niemand ontdekken*”. In dit boek is de handicap van de hoofdpersoon een groot onderdeel van het verhaal. In de rest van de boeken is dit niet het geval en kan een hoofdpersoon wel een bril hebben, maar speelt dit geen rol. In ‘Het timmermannetje’ van Marianne Busser en Ron Schröder, komt er een personage in een rolstoel in voor. Hierbij gaat het niet om de handicap zelf, maar om een rijplank waardoor het personage de groentewinkel binnen kan komen. Daarnaast wordt er in het boek ‘Aadje Piraatje en de stoomboot van Sinterklaas’ van Marjet Huiberts over verschillende handicaps gesproken. De personages met een handicap zoals een amputatie hebben een naam waarin hun handicap terugkomt, “*Goof-zonder-oog*”, “*Jan-zonder-hand*” en “*Joop-houten-poot*”. Het zijn piraten, die vaker een houten poot hebben of een ooglap dragen.

De manier waarop personages met een handicap afgebeeld worden is zowel op een strength-based als deficit-based wijze. De mol in ‘Over een kleine mol die wil weten wie op zijn kop gepoept heeft’ wordt omschreven als een personage dat iets niet kan, door zijn handicap. Dat zou gezien kunnen worden als deficit-based. Wanneer er dan gekeken wordt naar boeken die een stereotypering laten zien over personages met een bril en dat ze slim zijn, is wel een stereotypering, maar zou wel omschreven kunnen worden als een positieve stereotypering. Er zijn verscheidene personages met bril in de rol van een arts of een juf, wat wijst op een strength-based wijze van afbeelden.

Neurodiversiteit

Neurodiversiteit is een vorm van diversiteit die niet vaak naar voren is gekomen in de onderzochte boeken ($k = 2$). Neurodiversiteit is niet iets dat zichtbaar is in de boeken, maar kan uit de tekstomschrijvingen gehaald worden. In beide boeken waarin neurodiversiteit voorkomt gaat het om de hoofdpersoon. Er zijn geen boeken te vinden waarin een personage met een bijrol tekenen van neurodiversiteit laat zien. In het geval van de figuranten is dat niet te zeggen, omdat bij die personages geen tekst wordt gebruikt.

In ‘Eendje Smeerpoets’ van Steve Smallman is het personage een konijn die alles zeer precies doet en ontregeld raakt wanneer dit anders is. Dit wordt omschreven als “*Meneer*

Konijn was heel precies: dit bloemetje moest precies hier, dat steentje moest precies daar, en elk blaadje in het bos lag precies op de juiste plek!”. Het verhaal vormt zich uiteindelijk zo, dat na stress over de onrust die een klein eendje veroorzaakt, Meneer Konijn de onrust mist wanneer het eendje naar zijn familie gaat.

Het boek ‘Adje Doet Heel Druk’ van Adriaan van Dis gaat over een personage met ADHD. Dit blijkt uit de titel, maar wordt in het boek zelf niet zo benoemd. Het boek gaat over Adje en de manieren waarop hij anders is. Dit wordt op verschillende manieren beschreven, waaronder “*Oh, zat-ie maar een uurtje stil*”, “*Kijkt hij te lang uit het raam, dan haalt de juf een liniaal erbij.*”, “*Adje, doe gewoon!*” en “*Zoals een storm zijn adem inhoudt voordat hij tekeer kan gaan, zo slikt Adje soms zijn woorden in.*”.

LHBTI+

Een minder vaak voorkomende vorm van diversiteit in de kinderboeken, is diversiteit op het vlak van LHBTI+ ($k = 2$). Hierbij gaat het bijvoorbeeld om relaties tussen personages van hetzelfde geslacht. In de onderzochte boeken is dit twee keer naar voren gekomen. In het boek ‘Boer Boris gaat naar de markt’ van Ted van Lieshout gaat het om twee mannen die op de achtergrond in een boek hand in hand lopen. In dit geval zijn het dus figuranten en wordt het niet aangekaart in het boek. In het andere boek, ‘Kikker is verliefd’ van Max Velthuis, gaat het om de boodschap dat het boek over wil dragen. Dit blijkt uit de afsluitende zin: ‘*Liefde kent geen grenzen.*’. Het hoofdpersonage, Kikker, is verliefd op Eend. Er wordt niet gesproken over wat voor sekse de beide personages hebben, dat lijkt niet van belang in het verhaal.

Gezinssituaties

De laatste vorm van diversiteit die onderzocht is in de boeken is diversiteit in gezinssituaties ($k = 2$). Er is geen sprake van stereotyperingen met betrekking op diversiteit in gezinssituaties. In het boek ‘De kleine walvis’ van Benji Davies, is het feit dat het alleen een vader en zoon is, meer een constatering. De auteur omschrijft de gezinssituatie als volgt: ‘*Boy woonde aan zee. Samen met zijn vader en zes katten.*’. In ‘Vriendjes van overal’ van Vivian den Hollander vertelt de juf over het meisje dat ze gaat adopteren uit China. Dit wordt expliciet besproken, maar niet verder uitgelegd: “*We wachten al lang op een kindje en opeens kregen we bericht dat we dit meisje mogen halen. Nou jullie snappen het: we zijn echt heel blij.*”. Later in het boek wordt het geadopteerde meisje voorgesteld aan de klas, verder wordt er niet over gesproken.

Intersectionaliteit

In zeven boeken zijn er personages te vinden die meerdere vormen van diversiteit laten zien. In vijf van deze boeken zijn de personages die intersectionaliteit weergeven een figurant. In ‘Tweeling!’ van Mylo Freeman heeft een bijrol verschillende vormen van diversiteit. Het personage is een juf van kleur en draag tevens een bril. Een voorbeeld van hoe intersectionaliteit afgebeeld is, is te vinden in Figuur 3. Ten slotte is er één boek met een hoofdrol waarin intersectionaliteit terug te zien is, ‘Eendje Smeerpoets’ van Steve Smallman.

De combinaties van de vormen van diversiteit zijn in alle gevallen met twee soorten diversiteit. In vijf boeken gaat het om een combinatie van afkomst en handicap, in één boek laat een personage afkomst en LHBTI+ zien en ten slotte is er één boek waarin een personage zowel een handicap heeft als neurodiversiteit.

Er is geen sprake van stereotyperingen met betrekking tot intersectionaliteit. Wel zijn er onderdelen van zo’n combinatie van diversiteit waar een stereotypering terug te vinden is, dit is in twee gevallen zo. Hierbij gaat het in beide boeken om een personage die een bril draagt en in ‘Tweeling!’ een juf is en in ‘Eendje Smeerpoets’ wordt het personage omschreven als slim.

Figuur 3

Voorbeeld weergave intersectionaliteit

Noot. Deze afbeelding komt uit het boek ‘Tweeling!’ (2020) van Mylo Freeman.

Conclusie en discussie

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop diversiteit wordt weergegeven in de meest gelezen prentenboeken van Nederland. Er is gekeken naar de mate van diversiteit en de vormen van diversiteit in de boeken.

Uit de resultaten is gebleken dat in 32.9% van de prentenboeken een vorm van diversiteit terug te vinden is. Er zijn vijf vormen van diversiteit naar voren gekomen in het onderzoek; afkomst, handicap, neurodiversiteit, LHBTI+ en gezinssituaties. In 6.4% van de boeken is er sprake van intersectionaliteit.

Echter, deze diversiteit laat maar een beperkt beeld zien van alle mogelijke vormen van diversiteit. Er is een geringe representatie van diversiteit over neurodiversiteit, LHBTI+ en gezinssituaties. Diversiteit in afkomst en over handicaps komt beduidend vaker voor in de prentenboeken. De diversiteit is voornamelijk terug te vinden in de prenten, maar het wordt vrijwel niet expliciet in de verhaallijn besproken. De manier waarop de diversiteit terugkomt in de prenten, is door middel van personages met bepaalde kenmerken passend bij een vorm van diversiteit. Deze personages zijn in 81.9% van de boeken in de vorm van een figurant, zonder een echte rol of bijdrage aan het verhaal. In 38.3% van de boeken hebben de personages een hoofdrol.

Discussie

Zoals eerder besproken zijn er geen onderzoeken in Nederland die de gehele stand van zaken met betrekking tot diversiteit in prentenboeken hebben onderzocht. Wel zijn er onderzoeken die zich gericht hebben op specifieke onderwerpen die onderdeel zijn van de onderzochte diversiteit in het huidige onderzoek. Deze onderzoeken hebben aangetoond dat deze boeken niet altijd een divers beeld laten zien van verschillende groepen. In het onderzoek van De Bruijn en collega's (2020) wordt er gekeken naar de weergave van diversiteit met betrekking tot afkomst in Nederlandse kinderboeken. In 30.4% van de onderzochte boeken waren personages van kleur te vinden. Wat van belang is om mee te nemen in het vergelijken van de resultaten, is het gegeven dat de criteria voor de onderzochte boeken uiteenlopen. Het onderzoek van De Bruijn en collega's (2020; 2021) heeft bijvoorbeeld boeken gericht op kinderen onder de zes jaar of jonger niet meegenomen, terwijl het huidige onderzoek geen leeftijdsrestricties heeft. Ondanks de verschillen, komt het percentage van boeken dat diversiteit had, overeen.

Een ander onderzoek gericht op diversiteit in kinderboeken is het onderzoek van Price en collega's (2015). Price en collega's concludeerden dat er in 20.5% van de onderzochte boeken sprake was van een stereotypering met betrekking tot personages met een handicap. In het huidige onderzoek zijn die cijfers anders en zijn er 75.4% boeken met stereotypingen over personages met een handicap. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat het onderzoek van Price en collega's (2015) zich voornamelijk heeft gericht op stereotypingen zoals verdrietige personages, fragiele personages en aannames dat personages met een handicap niet in staat is om een vaardigheid onder de knie te krijgen. In het huidige onderzoek zijn de criteria voor een stereotypering anders en werd iets als stereotype beschouwd wanneer iemand met een bril bijvoorbeeld als slim werd omschreven.

In het huidige onderzoek is er naar voren gekomen dat bij vrijwel alle vormen van diversiteit vrijwel geen tekst aan het onderwerp geweid is. Dit komt overeen met het onderzoek van De Bruijn en collega's (2021) laat zien dat er maar in een paar van de door hen onderzochte boeken werd gerefereerd naar de afkomst van een personage van kleur. Deze referenties waren in specifieke situaties, namelijk wanneer het ging over adoptie, migratie of ontwikkelingshulp.

Het is opvallend dat er bij geen enkele vorm van diversiteit vaak benoemd wordt dat er iets is wat een personage 'anders' maakt. In de onderzochte boeken wordt niet gesproken over bijvoorbeeld tradities die anders kunnen zijn bij iemand thuis omdat een ouder in een andere cultuur is opgegroeid of over dingen die het dragen van een bril met zich meebrengt. Deze constatering laat enerzijds zien dat het niet uitmaakt of iemand van kleur is of een handicap heeft, maar kan anderzijds ook het beeld geven dat het niet de moeite waard is om over te spreken. Hierbij zou er sprake kunnen zijn van kleurenblindheid, of in het huidige onderzoek, van diversiteits-blindheid. Kleurenblindheid houdt in dat verschillen en kenmerken die te maken hebben met afkomst en ras, niet meegenomen worden wanneer er keuzes worden gemaakt of impressies worden gevormd over een groep (Apfelbaum et al., 2012). Het niet benoemen of het niet 'zien' van deze verschillen, is een strategie om toezicht te houden op diversiteit en groepsrelaties (Apfelbaum et al., 2012). Een van de grootste kritieken hierop is het feit dat afkomst en ras wel opgemerkt wordt wanneer men naar anderen kijkt. De reden waarom men afkomst en ras niet benoemd is mogelijk positief, maar kleurenblindheid heeft verschillende negatieve consequenties (Apfelbaum et al., 2012). Prentenboeken kunnen namelijk een bijdrage leveren aan het beeld dat kinderen van anderen hebben. De boeken kunnen de juiste informatie verschaffen, stereotypingen wegnemen en zorgen dat kinderen anderen meer zullen accepteren (Gilmore & Howard, 2016). Wanneer er niet wordt gesproken

over wat een andere afkomst of een bril kan betekenen voor iemand, zal iemand niet veel leren over hoe het is om dit te ervaren.

Deze mogelijke diversiteits-blindheid heeft ook effect op de strength-based en deficit-based benadering. Vooraf is de focus van het onderzoek gelegd op de manier waarop de diversiteit werd omschreven en wat voor rol de personages hadden. Tijdens het onderzoek is gebleken dat in bijna geen van de boeken de diversiteit besproken werd en het dus niet te zeggen was of dit op een strength-based of een deficit-based wijze gebeurde. Wel zouden de stereotyperingen die op sommige vlakken van diversiteit prominent aanwezig waren wat kunnen zeggen over de strength-based of deficit-based wijze, evenals de rol als bijrol of figurant.

Beperkingen van het onderzoek

Het huidige onderzoek kent enkele beperkingen die in ogenschouw genomen moeten worden bij het interpreteren van de resultaten. Ten eerste kan de identiteit van de onderzoeker een effect hebben gehad op de uitkomsten van het onderzoek. De onderzoeker is zelf een witte, heteroseksuele vrouw met een bril, met een ‘standaard’ gezin en neurotypisch, wat mogelijk vormend kan zijn voor de manier waarop er gekeken is naar de aspecten rondom diversiteit. Om dit voor een volgend onderzoek te verminderen, zou een divers onderzoeksteam van waarde kunnen zijn. Daarnaast heeft het onderzoek plaatsgevonden in de provincie Groningen. Dit heeft mogelijk invloed gehad op de verzameling boeken die gebruikt is in het onderzoek.

Een tweede beperking is de keuze om de verkregen boekenlijst van Stichting Leenrecht met de meest geleende kinderboeken in Nederland niet mee te nemen in de verzameling. Dit is niet meegenomen vanwege tijdsrestricties. Het kan zijn dat het weglaten van deze verzameling boeken invloed heeft gehad op de uiteindelijke lijst met boeken. Zo zou het kunnen zijn dat boeken over een handicap of over neurodiversiteit sneller worden geleend om er kinderen kennis mee te laten maken, dan dat ze verkocht worden. Daarnaast zal er ook een gedeelte van de meest verkochte boeken zijn dat geschikt is als geschenkboeken. Dit zullen wellicht geen boeken zijn die diepere thema's bespreken.

Ten derde zouden de inclusie- en exclusiecriteria als beperking gezien kunnen worden. Zoals eerder in de discussie naar voren is gekomen, is het verschil in de criteria voor de onderzochte boeken bij vergelijkbare onderzoeken. Sommige onderzoeken hebben zich specifiek op boeken met diversiteit gericht, zoals het onderzoek van Prater (2003). Andere onderzoeken, zoals die van De Bruijn en collega's (2020; 2021) hebben zich op een veel

kleinere hoeveelheid boeken gericht. In het huidige onderzoek waren de criteria over diversiteit vrij breed. Alle mogelijke vormen van diversiteit zijn meegenomen, waardoor potentieel een positiever resultaat is ontstaan dan wanneer er strenger zou worden gekeken naar de vormen. Zo is in het huidige onderzoek een bril als middel voor slechtziendheid meegenomen en is dat als handicap gezien, waardoor de cijfers vrij hoog zijn. De reden dat deze vormen wel allemaal meegenomen zijn, is omdat voorafgaand niet duidelijk was welke vormen er zouden zijn en diversiteit in het breedste zin van het woord onderzocht is.

Daarnaast zijn er in het huidige onderzoek verschillende boekenreeksen onderzocht en meegenomen die in alle boeken uit de reeks hetzelfde personage met dezelfde diversiteit lieten zien. Dit kan tevens positief uit hebben gepakt voor de resultaten, aangezien de cijfers daardoor hoger zijn maar dat het in de realiteit maar om één personage gaat. Deze reeksen zijn wel meegenomen, omdat sommige reeksen wel interessante inzichten gaven. In het onderzoek van De Bruijn en collega's (2021) hebben ze er juist voor gekozen om boeken van dezelfde reeks als één boek te beschouwen.

Aanbevelingen voor de praktijk

Een aanbeveling voor de praktijk is voor de auteurs van de kinderboeken en de manier waarop zij personages met diversiteit weergeven. Professionals uit gemarginaliseerde groepen zouden potentieel in een goede positie kunnen zijn om boeken te schrijven met daarin personages uit deze zelfde gemarginaliseerde groepen. Zij kunnen mogelijk de personages weergeven zonder stereotyperingen en in het geval van afkomst accurate culturele details laten zien (De Bruijn et al., 2020). Tevens zou het afbeelden van de verschillende gemarginaliseerde groepen op een strength-based wijze een verbetering kunnen zijn. Wanneer boeken strength-based taal en eenzelfde aanpak bevatten, kan dit zowel de attitudes van leerkrachten, pedagogisch medewerkers, ouders en verzorgers vormen (Hayden & Prince, 2020; Koss, 2015). Hierbij moet er zowel naar de tekst als naar de afbeeldingen in boeken gekeken worden om deze accuraat en positief te weergeven en een strength-based aanpak naar de gemarginaliseerde groepen uit te stralen (Hayden & Prince, 2020).

Kinderen zouden er baat bij kunnen hebben wanneer de boeken die voorgelezen worden van kwaliteit zijn en een strength-based aanpak laten zien (Hayden & Prince, 2020). Het vinden van deze boeken kan wel een uitdaging zijn, want niet alle boeken laten een divers beeld zien die passend is bij de huidige samenleving (Price et al., 2016). Naast een taak voor auteurs, kan er een taak liggen bij de voorlezers van deze boeken om literatuur te kiezen die een goede en representatieve weergave heeft. Een checklist voor leerkrachten en pedagogisch

medewerkers waarbij zij geduid worden op mogelijke stereotyperingen en hoe zij een zo inclusief en representatief beeld kunnen afgeven door middel van de juiste boeken, zou mogelijk behulpzaam kunnen zijn.

Een ander advies is dat het nuttig kan zijn dat de personen die de boeken voorlezen, zoals leerkrachten, pedagogisch medewerkers of ouders, de diversiteit bespreken naar aanleiding van het voorlezen. Zo komt er toch aandacht voor de diversiteit in de boeken en verdwijnt mogelijk het negatieve effect dat die eerder besproken diversiteits-blindheid zou kunnen hebben. Zo hoeven de boeken die nu al gelezen worden niet uit de boekenkast te verdwijnen, maar kan de voorlezer er zelf voor kiezen om er meer mening aan te geven. Dit zou op allerlei mogelijke manieren kunnen, zoals een extra document bij de boeken waarmee uitleg wordt gegeven over de gemarginaliseerde groepen.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Naast aanbevelingen voor de praktijk, zijn er tevens aanbevelingen voor vervolgonderzoek naar voren gekomen. Diversiteit in prentenboeken of kinderboeken is een onderwerp waar nog meer onderzoek over gedaan kan worden. Zo zou het interessant zijn om te kijken naar wat de inhoud van een prentenboek voor invloed heeft op de lezer. Hierbij kan er gekozen worden om de kant te belichten van de ‘gewone’ lezer en te kijken naar hun attitude tegenover de verschillende vormen van diversiteit. Hierbij zouden de contact theory en de extended contact theory van waarde kunnen zijn (Allport, 1954; Crisp & Turner, 2009). Maar ook de lezer die bijvoorbeeld een handicap heeft of van kleur is en hoe die naar de inhoud van prentenboeken kijkt is een onderwerp dat verder uitgelicht kan worden. Het zou van waarde kunnen zijn om te onderzoeken of de manier waarop personages worden afgebeeld daadwerkelijk een effect hebben op de lezers die zich hierin kunnen herkennen.

Daarnaast is een onderzoek naar de personages iets dat verder uitgelicht kan worden. In het huidige onderzoek is er gekeken naar boekenaantallen, maar niet naar hoeveel personages in een boek voorkwamen. Zo zijn er boeken geweest met bijvoorbeeld één figurant met diversiteit, maar ook boeken waarin 15 figuranten met diversiteit te vinden waren. Een onderzoek naar hoeveel personages er zijn en wat voor rol die dan hebben kan zeker een meerwaarde hebben. Wanneer een boek één figurant heeft met diversiteit, tegenover een boek dat 15 figuranten heeft met diversiteit, zal dit iets anders voor de lezer betekenen.

Een andere aanbeveling voor vervolgonderzoek is meer gericht op de auteurs van de boeken en dan met name de boeken waarin al diversiteit voorkomt. Het zou mogelijk interessant kunnen zijn om te achterhalen vanuit welk perspectief de auteurs de boeken

hebben geschreven. Tevens zou de diversiteit van de auteurs zelf invloed kunnen hebben op het beeld dat zij schetsen in de boeken. Er zijn onderzoeken waaruit blijkt dat boeken die een groep personages laten zien die één specifieke afkomst hebben, vaker zijn gemaakt door professionals van kleur (Hughes-Hassell et al., 2009; Hughes-Hassell & Cox, 2010). Het zou interessant kunnen zijn om te kijken of dat in de Nederlandse kinderboeken of op andere vlakken van diversiteit net zo is.

Tot slot

Dit onderzoek heeft inzicht gegeven in de wijze waarop diversiteit weergegeven wordt in de meest gelezen prentenboeken van Nederland. Er is meer duidelijk geworden over de stand van zaken met betrekking tot de weergave van diversiteit in prentenboeken in Nederland. Er is zeker nog meer te onderzoeken en te verbeteren op het vlak van diversiteit in boeken. Mogelijk draagt dit onderzoek een steentje bij aan het duidelijk maken van het belang van een goede weergave en representatie van diversiteit in prentenboeken.

Literatuurlijst

- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Doubleday.
- American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American psychological association: The official guide to APA style* (7th ed.). American Psychological Association.
- Apfelbaum, E.P., Norton, M.I. & Sommers, S.R. (2012). Racial color blindness: Emergence, practice, and implications. *Current Directions in Psychological Science*, 21(3), 205-209. <https://doi.org/10.1177/0963721411434980>
- Cameron, L., & Rutland, A. (2006). Extended contact through story reading in school: Reducing children's prejudice toward the disabled. *Journal of Social Issues*, 62(3), 469–488. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2006.00469.x>
- Cameron, L., Rutland, A., Douch, R., & Brown, R. (2006). Changing children's intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development*, 77(5), 1208–1219. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00929.x>
- Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions?: Reducing prejudice through stimulated social contact. *American Psychologist*, 64(4), 231-240 <https://doi.org/10.1037/a0014718>
- De Bruijn, Y., Emmen, R. A. G. & Mesman, J. (2021). What do we read to our children? Messages concerning ethnic diversity in popular children's books in the Netherlands. *SN Social Sciences*, 1, 206. <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00221-7>
- De Bruijn, Y., Emmen, R. A. G., & Mesman, J. (2021). Ethnic diversity in children's books in the Netherlands. *Early Childhood Education Journal*, 49(3), 413–423. <https://doi.org/10.1007/s10643-020-01080-2>
- Den Hollander, V. (2013) *Kampioen op krukken*. Van Holkema & Warendorf.
- Dovidio, J., Eller, A., & Hewstone, M. (2011). Improving intergroup relations through direct, extended and other forms of indirect contact. *Group Processes and Intergroup Relations*, 14(2), 147–160. <https://doi.org/10.1177/1368430210390555>
- Epstein, B.J. (2012). We're here, we're (not) queer: GLBTQ characters in children's books. *Journal of GLBT Family Studies*, 8(3), 287-300. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2012.677241>
- Every Story Matters (2020). *About*. <https://www.everystorymatters.eu/about>
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research* (6th ed.). SAGE.
- Freeman, M. (2020). *Tweeling!* Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek
- Gilmore, L., & Howard, G. (2016). Children's books that promote understanding of

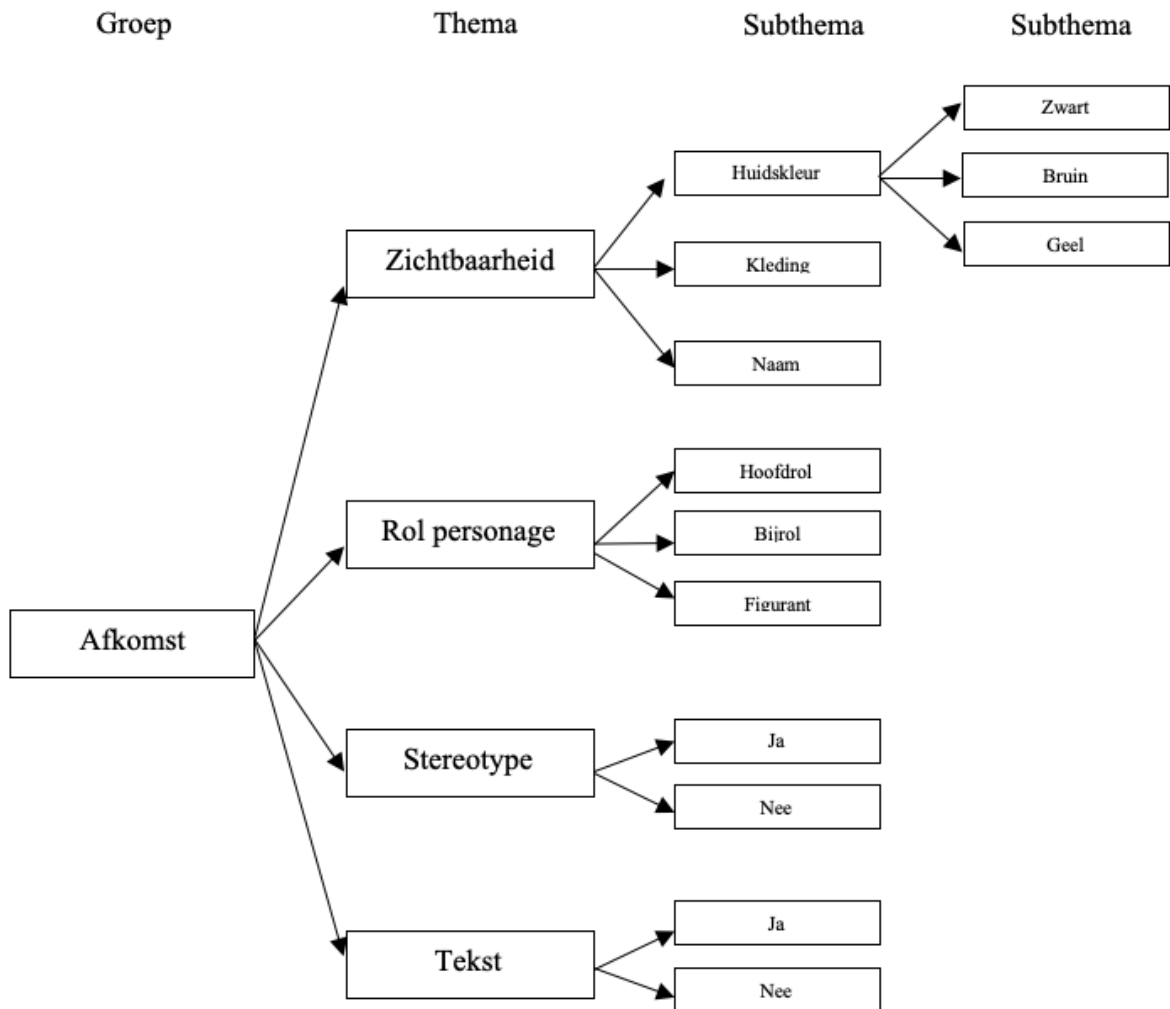
- difference, diversity and disability. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 26(2), 218–251. <https://doi.org/10.1017/jgc.2016.26>
- Hayden, H. E., & Prince, A. M. T. (2020). Disrupting ableism: Strengths-based representations of disability in children's picture books. *Journal of Early Childhood Literacy*, (2020). <https://doi.org/10.1177/1468798420981751>
- Hefflin, B. R., & Barksdale-Ladd, M. A. (2001). African American children's literature that helps students find themselves: Selection guidelines for grades K-3. *The Reading Teacher*, 54(8), 810-819.
- Hughes-Hassell, S., Barkley, H. A., & Koehler, E. (2009). Promoting equity in children's literacy instruction: Using a critical race theory framework to examine transitional books. *School Library Media Research*, 12, 1–20.
- Hughes-Hassell, S., & Cox, E. J. (2010). Inside board books: Representations of people of color. *The Library Quarterly*, 80(3), 211–230. <https://doi.org/10.1086/652873>.
- Hogg, M. A., Terry, D. J., & White, K. M. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 58(4), 255–269. <http://doi.org/10.2307/2787127>
- Koss, M. D. (2015). Diversity in contemporary picturebooks: A content analysis. *Journal of Children's Literature*, 41(1), 32–42.
- Mol, S. E., & Bus, A. G. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3-15.
- Ostrosky, M. M., Mouzourou, C., Dorsey, E. A., Favazza, P. C., & Leboeuf, L. M. (2015). Pick a book, any book: Using children's books to support positive attitudes toward peers with disabilities. *Young Exceptional Children*, 18(1), 30–43. <https://doi.org/10.1177/1096250613512666>
- Prater, M. A. (2003). Learning disabilities in children's and adolescent literature: How are characters portrayed? *Learning Disability Quarterly*, 26(1), 47–62. <https://doi.org/10.2307/1593684>
- Prentenboek.nl, (z.d.). *Wat is een prentenboek?* <https://www.prentenboek.nl/wat-is-een-prentenboek/>
- Price, C. L., Ostrosky, M. M., & Mouzourou, C. (2015). Exploring representations of characters with disabilities in library books. *Early Childhood Education Journal*, 44(6), 563–572. <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0740-3>
- Price, C. L., Ostrosky, M. M., & Santos, R. M. (2016). Reflecting on books that include

- characters with disabilities. *Yc Young Children*, 71(2), 30–37.
- Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2004). *Methode en technieken van onderzoeken*. Pearson Education.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. SAGE.
- Soto-Boykin, X. T., Larson, A. L., Olszewski, A., Velury, V., & Feldberg, A. (2021). Who is centered? A systematic review of early childhood researchers' descriptions of children and caregivers from linguistically minoritized communities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 41(1), 18–30.
<https://doi.org/10.1177/0271121421991222>
- Subedi, D. (2016). Explanatory sequential mixed method design as the third research community if knowledgde claim. *American Journal of Educational Research*, 4(7), 570-577. <https://doi.org/10.12691/education-4-7-10>
- Van den Bossche, S. & Klomberg, A. (2020). *Jeugdliteratuur door de lens van etnisch-culturele diversiteit*. (Stichting Lezen Reeks, 33). Eburon.

Bijlage A Codeboek

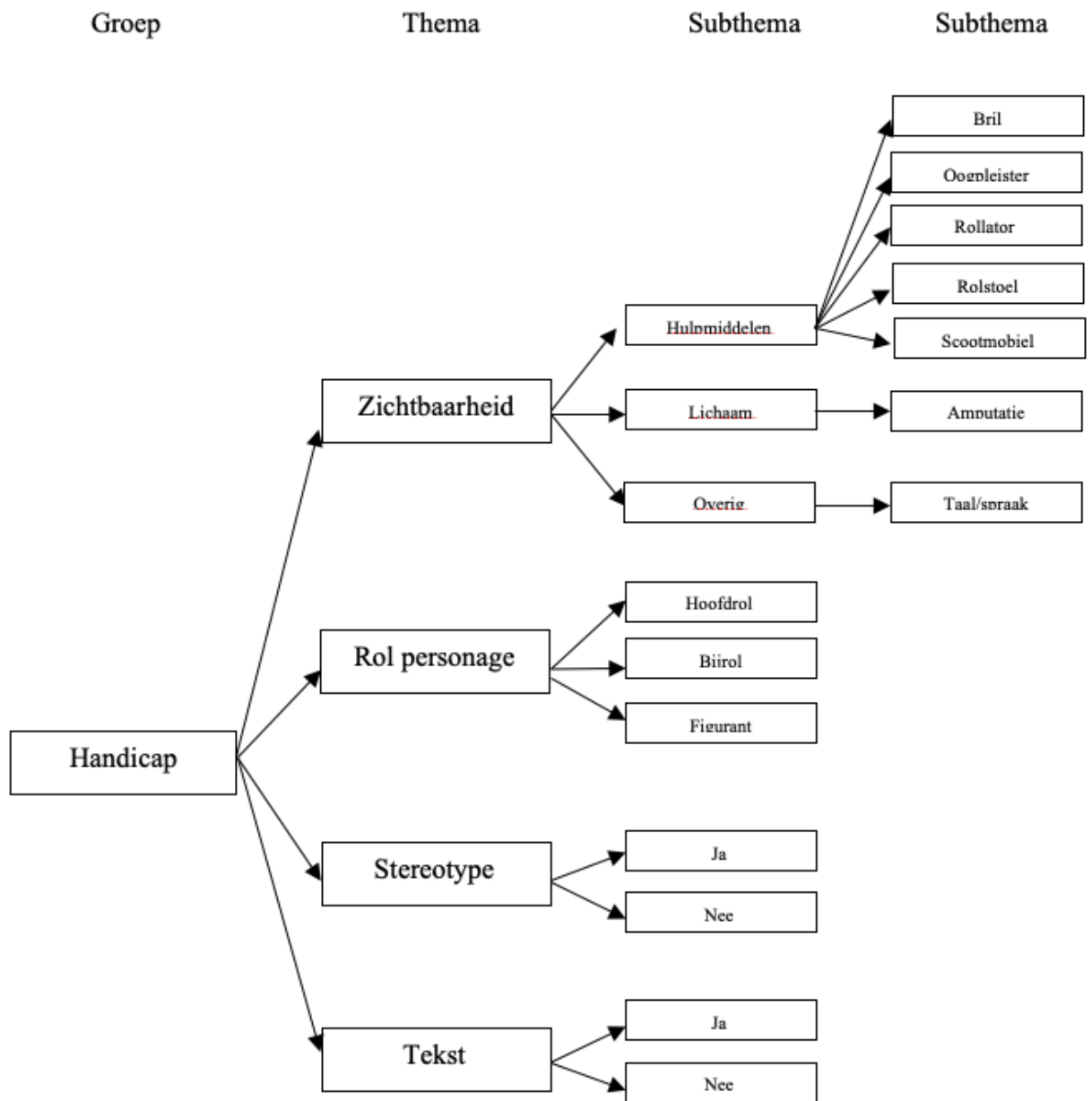
Figuur A1

Boomdiagram codes afkomst

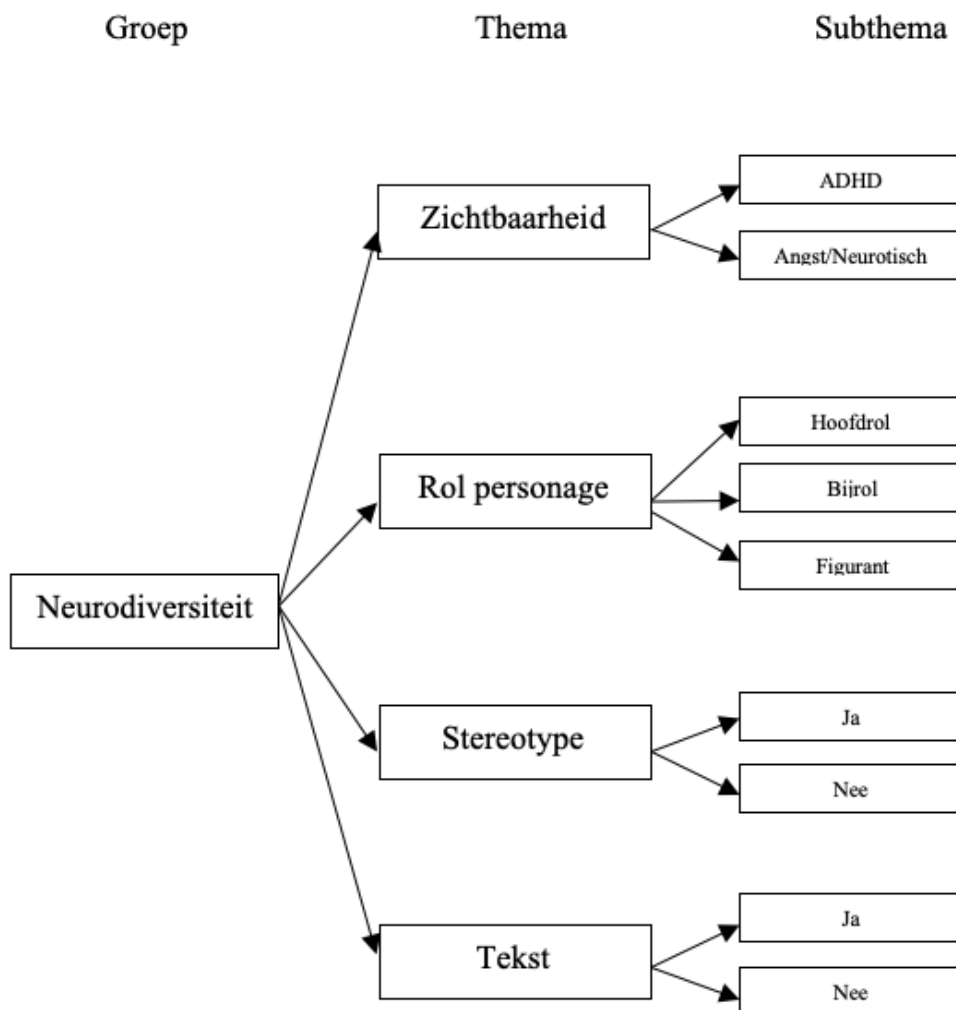
Figuur A2

Boomdiagram codes handicap

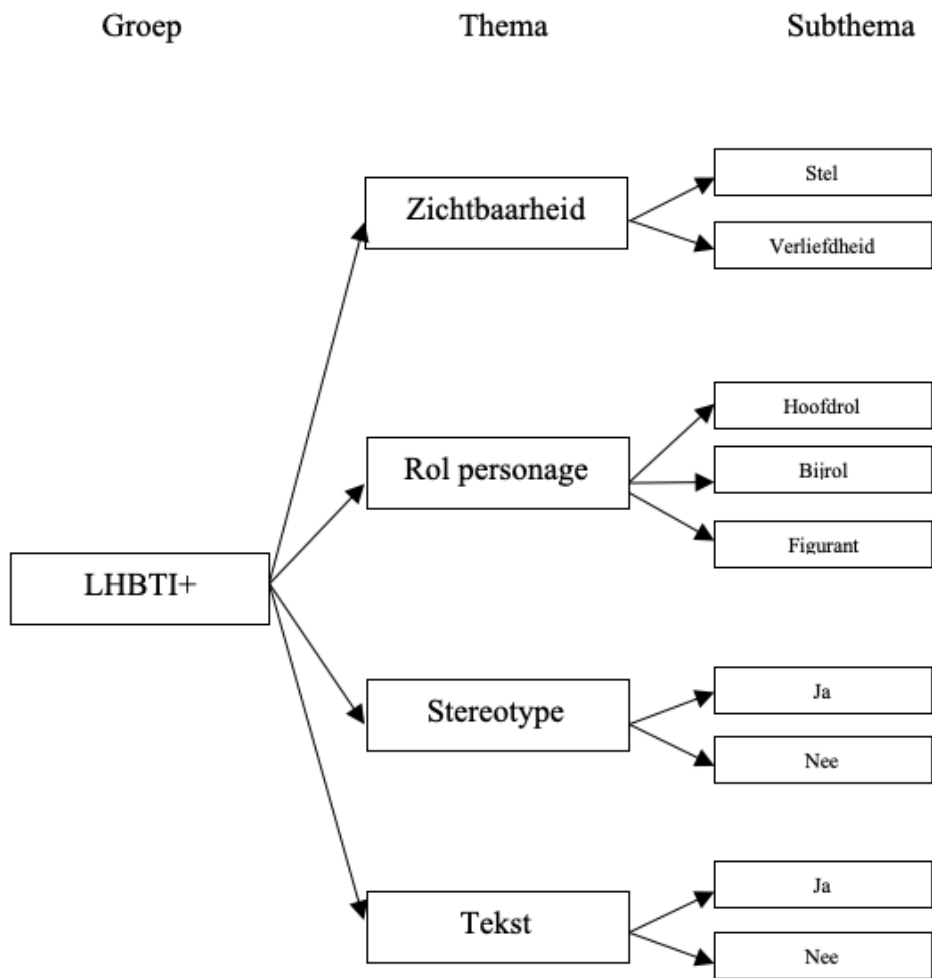
Figuur A3

Boomdiagram codes neurodiversiteit

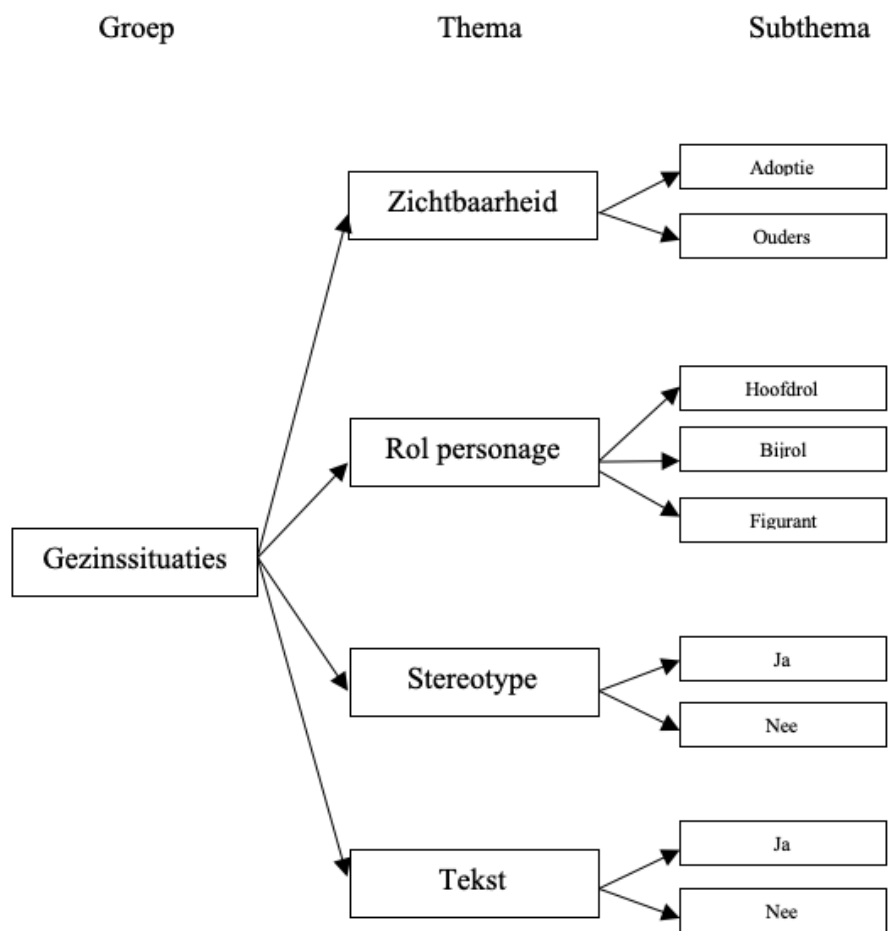
Figuur A4

Boomdiagram codes LHBTI+

Figuur A5

Boomdiagram codes gezinssituaties

Bijlage B Overzicht diversiteit in boeken

Tabel B1

Totaal aantal onderzochte boeken

Auteur	Titel	Jaar van 1e uitgave	Diversiteit					
			Afkomst	Handicap	Neuro- diversiteit	LHBTI +	Gezin	Inter- section aliteit
Barrow, D.	Heb jij misschien olifant gezien?	2015	✓	✓				
Bedford, D.	Ik ben je grote zus	2018	✓	✓				✓
Boon, R.	Wim is weg	1959		✓				
Bruna, D.	Nijntjes kerstvakantie	2020	✓					
Bruna, D.	Kerstmis	1995	✓					
Bruna, D.	Nijntje en Nina	1998	✓					
Bruna, D.	Nijntje spettert met water	2011	✓					
Busser, M. & Schröder, R.	De juf	2017		✓				
Busser, M. & Schröder, R.	Het pilootje	2018	✓					
Busser, M. & Schröder, R.	Het timmermannetje	2017	✓	✓				
Busser, M. & Schröder, R.	Het doktertje	2016	✓	✓				
Busser, M. & Schröder, R.	Het brandweermannetje	2015		✓				
Busser, M. & Schröder, R.	Het politiemannetje	2016	✓	✓				✓
Busser, M. & Schröder, R.	Het Kinderboekwinkeltje	2016	✓	✓				
Busser, M. & Schröder, R.	Het Speelgoedwinkeltje	2016	✓	✓				
Busser, M. & Schröder, R.	Het Cijferwinkeltje	2011	✓	✓				

Busser, M. & Schröder, R.	Het Kringloopwinkeltje	2017	✓	✓	
Busser, M. & Schröder, R.	Het Kleurenwinkeltje	2015	✓	✓	
Busser, M. & Schröder, R.	Liselotje naar de speelzaal	1994	✓		
Busser, M. & Schröder, R.	Hoera, er komt een kindje bij!	2001	✓		
Busser, M. & Schröder, R.	Hoera, ik geef een feestje!	2003	✓	✓	
Busser, M. & Schröder, R.	Hoera, we gaan naar de kinderboerderij!	2002	✓		
Busser, M. & Schröder, R.	Hoera, ik ga naar groep 3!	2013	✓	✓	
Busser, M. & Schröder, R.	De reuzenpanda	2017	✓		
Busser, M. & Schröder, R.	Van Zeppelin tot Graafmobiel	2019	✓	✓	✓
Busser, M. & Schröder, R.	Opa en Oma Oelewapper en het raadsel van de verdwenen onderbroeken	2016	✓	✓	
Busser, M. & Schröder, R.	Allemaal vriendjes	2018	✓	✓	✓
Carle, E.	Tien kleine rubbereendjes	2005	✓		
Carle, E.	Van top tot teen	1997	✓		
Davies, B.	De kleine walvis	2015			✓
Den Hollander, V.	Alle dagenierendag (Lisa & Jimmy)	2012	✓		
Den Hollander, V.	Apenbillen en wiebeltanden (Lisa & Jimmy)	2015	✓		
Den Hollander, V.	Hoi naar school! (Lisa & Jimmy)	2002	✓	✓	
Den Hollander, V.	Vriendjes van overal (Lisa & Jimmy)	2012	✓		✓
Den Hollander, V.	Feestbeesten in de klas! (Lisa & Jimmy)	2014	✓		
Den Hollander, V.	Lekker nooit niet bang! (Lisa & Jimmy)	2017	✓		

Den Hollander, V.	Dat wil ik later ook! (Lisa & Jimmy)	2020	✓		
Den Hollander, V.	Instappen maar! (Lisa & Jimmy)	2019	✓		
Den Hollander, V.	Klieder, klodder, klaar (Lisa & Jimmy)	2012	✓	✓	
Den Hollander, V.	Gauw weer beter! (Lisa & Jimmy)	2008	✓	✓	
Den Hollander, V.	Een stapel dozen en een nieuw huis (Lisa & Jimmy)	2005	✓		
Den Hollander, V.	Trouw je met mij? (Lisa & Jimmy)	2005	✓		
Den Hollander, V.	Kampioen op krukken (Lisa & Jimmy)	2013	✓		
Den Hollander, V.	Lekker op vakantie (Lisa & Jimmy)	2003	✓	✓	
Den Hollander, V.	Overall slingers (Lisa & Jimmy)	2008	✓		
Den Hollander, V.	Wie rijmt er mee? (Lisa & Jimmy)	2009	✓	✓	
Den Hollander, V.	Dappere dierenredders (Lisa & Jimmy)	2011	✓		
Den Hollander, V.	Beschuit met heel veel muisjes (Lisa & Jimmy)	2004	✓	✓	
Den Hollander, V.	Slagroom op je snoet (Lisa & Jimmy)	2009	✓		
Den Hollander, V.	Jij ook van mij! (Lisa & Jimmy)	2018	✓		
Donnio, S.	Ik zou wel een kindje lusten	2005	✓		
Ellerbeck, C.	Hij komt!	2008	✓	✓	
Freeman, M.	Tweeling!	2020	✓	✓	✓
Hest, A.	Dat ben jij, Kiki!	2004		✓	
Hill, E.	Dribbel's lieve oma	2010		✓	
Holzwarth, W.	Over een kleine mol die wil weten wie er op zijn kop gepoept heeft	1989		✓	
Horacek, P.	Kleine muis zoekt een huis	2005		✓	

Huiberts, M.	We hebben er een geitje bij	2014		✓
Huiberts, M.	Aadje Piraatje en de stoomboot van Sinterklaas	2018		✓
Kelly, J.	Mag ik meedoen?	2017		✓
Kuipers, A.	André het Astronautje – Op reis naar de planeten	2017	✓	
Kuipers, A.	André het Astronautje – Op zoek naar Laika	2019	✓	✓
Kuipers, A.	André het Astronautje – Terug naar de aarde	2017	✓	✓
Lasès, F.	Het idee van Pé	2012		✓
Maas, M.	Bobbi viert Sinterklaas	2018	✓	
Maas, M.	Bobbi gaat logeren	2005		✓
McGee, M.	Beer kan niet slapen			✓
McKee, D.	Elmer en de wedstrijd	2016	✓	
Melling, D.	Hiep, hiep, hoera!	2014		✓
Myjer, J.	De Gorgels en De Grote Operatie	2020		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Kerst in de tovertuin	2018		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Klein, maar fijn	2015		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Allemaal dieren	2015		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Ondeugende vriendjes	2015		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Sneeuwpret	2015		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – SinterWoezel en Pietje Pip	2018		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Hallo Sinterklaas!	2013		✓
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Hallo vakantie!	2015		✓

Nederhorst, G.	Woezel en Pip – Hallo Nederland!	2014	✓		
Nederhorst, G.	Woezel en Pip – De Tovertuin op z'n kop	2016	✓		
Praagman, M.	Nog 100 nachtjes slapen	2011	✓		
Praagman, M.	Kom erbij	2018	✓	✓	
Ritchie, A.	Eend is de baas!	2012		✓	
Schmidt, A.M.G.	Jip en Janneke – December!	2011	✓		
Schmidt, A.M.G.	Jip en Janneke – Sinterklaas komt!	2012	✓		
Schmidt, A.M.G.	Spiegeltje Rondreis	2012	✓		
Schmidt, A.M.G.	Pluk en zijn vriendjes	2010		✓	
Schutten, J.P.	De beste geweldigste meest fantastische opa's ter wereld	2016		✓	
Slegers, L.	Kaatje in de winkel	2004	✓		
Smallman, S.	Beers dikke billen	2013		✓	
Smallman, S.	Eendje Smeerpoets	2011			✓
Törnqvist, M.	Fabians feest	2014	✓	✓	
Van de Vendel, E.	Hallo	2012	✓		
Van Dis, A.	Adje Doet Heel Druk	2019	✓		✓
Van Lieshout, T.	Koekjes!	2009		✓	
Van Lieshout, T.	Boer Boris gaat naar de markt	2020	✓		✓
Van Lieshout, T.	Boer Boris en het gebroken been	2020	✓	✓	
Van Lieshout, T.	Boer Boris gaat naar oma	2014	✓	✓	
Van Lieshout, T.	Boer Boris en de maaier	2015	✓	✓	
Van Lieshout, T.	Boer Boris en de eieren	2020	✓	✓	
Van Lieshout, T.	Boer Boris een paard voor sinterklaas	2014	✓	✓	

Van Straaten, H.	Zes Goudse Kaasjes	2018						
Van Zalingen, M.	Het muizenfeest	2015		✓				
Veldkamp, T.	Coole Cowboy	2009		✓				
Veldkamp, T.	Kom uit die kraan!	2015	✓					
Veldkamp, T.	Tim op de tegels	2004	✓	✓				
Veldkamp, T.	Agent en Boef en het boefvangfeest	2014	✓	✓				
Velthuijs, M.	Kikker is verliefd	1989					✓	
Waddell, M.	Welterusten, kleine beer	1988		✓				
Westendorp, F.	Kinderfeestjes!	2009		✓				
Totaal:	110		74	70	2	2	2	7

Tabel B2*Diversiteit met betrekking tot afkomst*

Titel	Personage			Stereotypes	Tekst
	Hoofdrol	Bijrol	Figurant		
Heb jij misschien olifant gezien?	✓	✓	✓		
Ik ben je grote zus			✓ (9)		
Kerstmis	✓				
Nijntje en Nina		✓			“Ik vind jouw kleur zo mooi, zei Nijn, jij bent zo prachtig bruin” ”Weet je dat ik ook liever een bruine buik en niet zo’n witte had”
Nijntjes kerstvakantie		✓			
Nijntje spettert met water		✓			
De reuzenpanda			✓ (3)		
Hoera, er komt een kindje bij!			✓ (2)		
Hoera, ik ga naar groep 3!			✓ (2)		
Hoera, ik geef een feestje!			✓		
Hoera, we gaan naar de kinderboerderij!			✓ (3)		
Liselotje naar de speelzaal			✓		
Opa en Oma Oelewapper en het raadsel van de verdwenen onderbroeken			✓ (2)		
Van zeppelin tot graafmobiel		✓	✓ (23)		
Allemaal vriendjes		✓ (2)	✓ (21)		
De juf			✓		
Het doktertje			✓		
Het pilootje	✓		✓		

Het politiemannetje		✓ (4)
Het timmermannetje		✓
Het Cijferwinkeltje		✓ (2)
Het Kinderboekwinkeltje		✓ (5)
Het Kleurenwinkeltje		✓ (7)
Het Kringloopwinkeltje		✓ (2)
Het Speelgoedwinkeltje		✓ (2)
Tien kleine rubbereendjes		✓ (3)
Van top tot teen	✓ (4)	
Alle dagenierendag (Lisa en Jimmy)	✓	
Apenbillen en wiebeltanden (Lisa en Jimmy)	✓	
Beschuit met heel veel muisjes (Lisa en Jimmy)	✓	✓ (3)
Dappere dierenredders (Lisa en Jimmy)	✓	
Dat wil ik later ook! (Lisa en Jimmy)	✓	
Een stapel dozen en een nieuw huis (Lisa en Jimmy)	✓	
Feestbeesten in de klas! (Lisa en Jimmy)	✓	✓
Gauw weer beter (Lisa en Jimmy)	✓	✓
Hoi, naar school! (Lisa en Jimmy)	✓	✓
Instappen maar (Lisa en Jimmy)	✓	✓ (3)
Jij ook van mij! (Lisa en Jimmy)	✓	✓ (2)
Kampioen op krukken (Lisa en Jimmy)	✓	✓ (2)
Klieder, klodder, klaar! (Lisa en Jimmy)	✓	✓
Lekker nooit niet bang! (Lisa en Jimmy)	✓	✓

Lekker op vakantie (Lisa en Jimmy)	✓	✓ (2)	✓		
Overal slingers (Lisa en Jimmy)	✓		✓		
Slagroom op je snoet (Lisa en Jimmy)	✓	✓			
Trouw je met mij? (Lisa en Jimmy)	✓	✓			
Vriendjes van overal (Lisa en Jimmy)	✓	✓ (2)	✓ (2)	Het jongetje in Malawi heeft niks, daarom moet de klas schoenendozen maken met spullen voor de kinderen daar	“Wij gaan andere kindjes ver weg een cadeautje geven. Zij hebben soms niet eens speelgoed. Wisten jullie dat?”+ kinderen met ouders afkomstig uit een ander land vertellen dat ze andere talen spreken
Wie rijmt er mee? (Lisa en Jimmy)	✓	✓			
Ik zou wel een kindje lusten		✓			
Hij komt!		✓	✓(5)		
Tweeling!	✓	✓ (2)	✓ (2)		Het boek hint erop dat een ander kindje vindt dat een jongen die wit is en een jongen van kleur niet 1 tweeling kunnen zijn, potentieel daardoor
André het Astronautje – Op reis naar de planeten	✓				
André het Astronautje – Op zoek naar Laika	✓				
André het Astronautje – Terug naar de aarde	✓		✓ (2)		
Bobbi viert Sinterklaas		✓			
Elmer en de wedstrijd	✓				

Kom erbij	✓		✓ (5)		
Nog 100 nachtjes slapen			✓ (2)		
Jip en Janneke – December!			✓		
Jip en Janneke – Sinterklaas komt!			✓		
Spiegeltje Rondreis		✓ (8)			
Kaatje in de winkel			✓		
Fabians feest			✓ (16)		
Adje Doet Heel Druk			✓ (2)		
Hallo			✓ (2)		
Boer Boris een paard voor Sinterklaas			✓ (2)		
Boer Boris en de eieren			✓		
Boer Boris en de maaier			✓ (2)		
Boer Boris en het gebroken been			✓		
Boer Boris gaat naar de markt			✓		
Boer Boris gaat naar oma			✓		
Zes Goudse Kaasjes			✓ (3)		
Agent en Boef en het boefvangfeest			✓ (3)		
Kom uit die kraan!			✓		
Tim op de tegels			✓		
Totaal: 74	29	26	46	1	3

Tabel B3*Diversiteit met betrekking tot handicap*

Titel	Personage			Stereotypes	Tekst
	Hoofdrol	Bijrol	Figurant	Ja + uitleg	Ja + uitleg
Heb jij misschien olifant zien?			✓	Ja, is een opa met bril	
Ik ben je grote zus			✓ (2)		
Wim is weg			✓		
De juf			✓		
Het brandweermannetje			✓		
Het doktertje			✓	Ja, is een oma met bril	
Het politiemannetje			✓		
Het timmermannetje			✓ (2)	De ene figurant wel, want het is een opa met bril. De andere niet, is een jonger iemand in een rolstoel met geen tekenen van een tijdelijke handicap.	“hij maakt een mooie rijplank, voor Jan de Groenteman, zodat iemand met een rolstoel óók zijn winkel binnen kan”
Van zeppelin tot graafmobiel		✓	✓ (6)	Bijrol is een opa met bril	
Het Cijferwinkeltje		✓	✓	Ja, personages met bril zijn een opa en een juf	
Het Kinderboekwinkeltje			✓ (3)	Eén van de drie wel, is namelijk een ouder personage met bril	
Het Kleurenwinkeltje		✓	✓ (3)	Ja, de bijrol met bril is een opa en de één van de figuranten met bril is een meester	
Het Kringloopwinkeltje	✓		✓	De figurant is een opa met bril	
Het Speelgoedwinkeltje			✓ (2)	Personages met bril zijn oudere personen	
Opa en Oma Oelewapper en het raadsel van de verdwenen onderbroeken	✓ (3)			Twee van de hoofdpersonages die een bril dragen wel, zijn namelijk de opa en oma	

Hoera, ik geef een feestje!		✓		
Hoera, ik ga naar groep 3!	✓ (3)	✓	Ja, de bijrollen met bril hebben allemaal een stereotype (opa, oma en juf)	
Allemaal vriendjes		✓ (3)		
Beschuit met heel veel muisjes (Lisa en Jimmy)	✓	✓	Personage met bril is een verloskundige, zou als slim gezien kunnen worden	
Gauw weer beter (Lisa en Jimmy)	✓			
Hoi, naar school! (Lisa en Jimmy)		✓		
Klieder, klodder, klaar! (Lisa en Jimmy)		✓		“De tekening wordt wel een beetje gek. De neus van meester Rob is heel puntig, en hij krijgt een supergrote bril.”
Lekker op vakantie (Lisa en Jimmy)	✓	✓		
Wie rijmt er mee? (Lisa en Jimmy)	✓			
Hij komt!	✓		Ja, is een oudere man met bril	
Tweeling!	✓	✓		
Dat ben jij, Kiki!	✓		Ja, is een opa met bril	
Dribbel's lieve oma	✓		Ja, personage met bril is oma	
Kleine Muis zoekt een huis	✓		Ja, het personage met bril is een mol en leest veel boeken.	
Over een kleine mol die wil weten wie er op zijn kop gepoept heeft	✓		Enigszins, het gaat over een mol met bril die vaker worden weergegeven als slechtziend	“Maar omdat hij bijziend was, kon hij niemand ontdekken”
Aadje Piraatje en de stoomboot van Sinterklaas	✓ (5)			“Goof-zonder-oog” “Jan-zonder-hand” “Joop-houten-poot”

We hebben er een geitje bij	✓		Ja, een oudere boer met bril en grijs haar
Mag ik meedoen?	✓		Ja, het personage met bril is slim en draagt een vlinderdas
André het Astronautje – Op zoek naar Laika	✓		Ja, is een opa met bril
André het Astronautje – Terug naar de aarde	✓		Ja, is een opa met bril
Het idee van Pé	✓	✓	
Bobbi gaat logeren	✓		Ja, is een opa met bril
Beer kan niet slapen	✓		Ja, personage met bril is een uil (slim) en draagt een typerende outfit (das, geruit pak)
Hiep, hiep, hoera!	✓		Enigszins, personage met bril draagt een vlinderdas en is het meest bang van allemaal
De Gorgels – de Grote Operatie		✓ (2)	
Woezel en Pip – De Toveruin op z'n kop	✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Hallo vakantie!	✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Allemaal dieren	✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Hallo Nederland!	✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer

Woezel en Pip – Hallo Sinterklaas!		✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Kerst in de Tovertuin		✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Klein maar fijn		✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Ondeugende vriendjes		✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – SinterWoezel en Pietje Pip		✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Woezel en Pip – Sneeuwpret		✓		Ja, het personage met de bril heet 'de Wijze varen' en geeft adviezen en is de onderwijzer
Kom erbij	✓		✓ (2)	De figuranten zijn beide oudere mensen, de ene met bril en de andere met een rollator
Eend is de baas!		✓		Ja, personage met bril is ouder, heeft een wandelstok en leest kranten
Pluk en zijn vriendjes		✓	✓ (5)	Eén van de figuranten met bril is een oude man
De beste geweldigste meest fantastische opa's ter wereld	✓ (3 opa's)	✓	✓	Ja, de 3 hoofdpersonages met bril zijn opa's en de bijrol met bril is een oma

Beers dikke billen	✓		Enigszins, het personage met bril draagt een vlinderdas en is het meest bang van allemaal	
Eendje Smeerpoets	✓		Personage met bril heeft tevens een vlinderdas	
Fabians Feest		✓ (7)	Soms wel, er zijn 4 oudere figuranten wat wel stereotyperend is.	
Adje Doet Heel Druk	✓	✓	Ja, de bijrol met bril is een juf	
Boer Boris een paard voor Sinterklaas		✓ (2)	Eén van de figuranten met bril is de juf.	
Boer Boris en de eieren	✓	✓	Bijrol wel, personage met bril is een juf	
Boer Boris en de maaier	✓	✓	Bijrol wel, personage met bril is een juf	
Boer Boris en het gebroken been	✓		Arts/verpleegkundige heeft een bril, dus dat zou als de stereotypering slim opgevat kunnen worden	
Boer Boris gaat naar oma	✓ (3)	✓ (2)	De bijrollen zijn een oma of juf. Ook zijn er een scootmobiel en rollators afgebeeld, maar wel bij de fabriek voor oma's wat weer stereotyperend is.	
Koekjes!	✓	✓ (4)	De bijrol wel, is de oma van het hoofdpersonage	
Het muizenfeest	✓ (2)		De ene bijrol met bril, is een oma.	“Blinde Benny”
Agent en Boef en het boefvangfeest		✓ (4)	Eén van de figuranten met bril is een oudere man.	
Coole Cowboy	✓	✓	Ja, de figurant met bril is een oudere, grijze man	

Tim op de tegels		✓			Enigszins, personage met bril is iemand die in een werkkamer zit, veel boeken heeft en een outfit draagt die vaker wordt gebruikt voor 'nerds' (geruite spencer, overhemd en stropdas)
Welterusten Kleine Beer	✓				Ja, de grotere, oudere beer draagt een bril
Kinderfeestjes!		✓	✓ (2)		
Totaal: 70	9	44	35	53	5

Tabel B4

Diversiteit met betrekking tot neurodiversiteit

Titel	Personage			Stereotypes	Tekst
	Hoofdrol	Bijrol	Figurant	Ja + uitleg	Ja + uitleg
Eendje Smeerpoets	✓				“Meneer Konijn was heel precies: dit bloemetje moest precies hier, dat steentje moest precies daar, en elk blaadje in het bos lag precies op de juiste plek!”
Adje Doet Heel Druk	✓				“Oh, zat-ie maar een uurtje stil” “Kijkt hij te lang uit het raam, dan haalt de juf een linaal erbij.” “Adje Doet Heel Druk” ”Adje, doe gewoon!” “Zoals een storm zijn adem inhoudt voordat hij tekeer kan gaan, zo slikt Adje soms zijn woorden in.”

Totaal: 2	2	0	0	0	2
-----------	---	---	---	---	---

Tabel B5

Diversiteit met betrekking tot LHBTI+

Titel	Personage			Stereotypes Ja + uitleg	Tekst Ja + uitleg
	Hoofdrol	Bijrol	Figurant		
Boer Boris gaat naar de markt			✓ (stel dat hand in hand loopt)		
Kikker is verliefd	✓				“Liefde kent geen grenzen.”
Totaal: 2	1	0	1	0	1

Tabel B6

Diversiteit met betrekking tot gezinssamenstelling

Titel	Personage			Stereotypes Ja + uitleg	Tekst Ja + uitleg
	Hoofdrol	Bijrol	Figurant		
De kleine walvis		✓ (Vader)			“Boy woonde aan zee. Samen met zijn vader en zes katten.”
Vriendjes van overal		✓ (Juf)			“We wachten al lang op een kindje en opeens kregen we bericht dat we dit meisje mogen halen. Nou jullie snappen het: we zijn echt heel blij.”
Totaal: 2	0	2	0	0	2

Tabel B7*Intersectionaliteit*

Titel	Personage			Stereotypes	Tekst
	Hoofdrol	Bijrol	Figurant	Ja + uitleg	Ja + uitleg
Ik ben je grote zus			✓ (afkomst + handicap)		
Allemaal vriendjes			✓ (afkomst + handicap)		
Het politiemannetje			✓ (afkomst + handicap)		
Van zeppelin tot graafmobiel			✓ (3x afkomst + handicap)		
Tweeling!		✓ (afkomst + handicap)		Met betrekking tot handicap, is een juf die een bril draagt	
Eendje Smeerpoets	✓ (handicap + neurodiversiteit)			Ja, met betrekking tot handicap (vlinderdas, slim)	
Boer Boris gaat naar de markt			✓ (afkomst + LHBTI+)		
Totaal: 7	1	1	5	2	0